

Maija-Liisa Laitila

Körttikökkä-dokumenttielokuva

Seurantadokumentti Wanhan Karhunmäen talkootoiminnasta

Opinnäytetyö

Kevät 2018

SeAMK Liiketoiminta ja kulttuuri

Kulttuurituottajan Tutkinto-ohjelma

SeAMK

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Liiketalous- ja kulttuuri

Tutkinto-ohjelma: Kulttuurituottaja

Tekijä: Maija-Liisa Laitila

Työn nimi: Körttikökkä-dokumentti. Seurantadokumentti Wanhan Karhunmäen talkootoiminnasta.

Ohjaaja: Jukka Saarela, Esa Savola

Vuosi: 2018

Sivumäärä: 27

Liitteiden lukumäärä: 0

Körttikökkä-dokumenttielokuva on seurantadokumentti Wanha Karhunmäen vapaa-ajan keskuksen talkootyöstä. Sen tarkoituksena on kertoa katsojalle, miksi Wanhassa Karhunmäessä on vahva talkootyön perinne. Talkootyön lisäksi dokumenttielokuvassa kerrotaan yli 100 – vuotiaan talon historiaa sekä käsitellään yleisesti talkootyön merkitystä tämän päivän yhteiskunnassa.

Dokumenttielokuvaa kuvattiin vuonna 2017 yhdeksän kuukautta maaliskuusta joulukuuhun asti. Kuvauksien ajan seurattiin Wanhan Karhunmäen erilaisia talkoita ja talon elämää. Henkilöhaastatteluiden avulla dokumentin kerrontaa syvennettiin ja ne myös kuljettavat tarinaa eteenpäin. Dokumenttielokuva on kestoaltaan 25 minuuttia.

Toimin dokumenttielokuvan tuottajana, käsikirjoittajana, ohjaajana, pääasiallisena kuvaajana ja leikkaajana. Tämä tuotos on siis lähes kokonaan yhden ihmisen projekti.

Körttikökkä-dokumenttielokuva saa ensi-iltansa 12.5.2018 Wanhassa Karhunmäessä. Tämän lisäksi dokumenttielokuva esitetään kolme kertaa vuoden 2018 Herättäjäjuhilla Tampereella. Lisäksi dokumenttielokuvasta painatetaan 500 kappaleen erä dvd-levyjä myyntiin Wanhan Karhunmäen myymälään.

Tässä työssä keskityn dokumenttielokuvan tekoprosessiin ja sen eri tuotantovaiheisiin. Pohdin kolmannessa luvussa dokumenttielokuvaa kerronnan muotona ja sen eri genreja sekä etiikkaa. Neljäs luku käsittelee Körttikökkä-dokumenttielokuvaa yleisesti. Viides, kuudes, seitsemäs ja kahdeksas luku käsittelevät Körttikökkä-dokumenttielokuvan eri tuotantovaiheita tuotannollisista ja taiteellisista näkökulmista. Yhdeksäs luku puolestaan kertoo omat johtopäätökseni tästä tuotannosta.

Avainsanat: Dokumenttielokuva, tuottaja, käsikirjoitus, esituotanto, tuotanto, jälkituotanto, levitys, elokuva

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: Business and culture

Degree programme: Cultural management

Author/s: Maija-Liisa Laitila

Title of thesis: Körttikökkä documentary. Observational documentary about voluntary work at Wanha Karhunmäki

Supervisor(s): Jukka Saarela, Esa Savola

Year: 2018

Number of pages: 27

Number of appendices:0

The Körttikökkä documentary is about a strong tradition of voluntary work done for the Wanha Karhunmäki recreation center. It is also about the history of a house that is over 100 years old and about the importance of voluntary work nowadays.

The documentary was filmed during a period of 9 months in 2017, from March to December. The filming sessions included voluntary work, normal everyday life of the house, and interviews. The documentary is 25 minutes long.

I was the producer, writer, director, main camera operator and the editor of the documentary. This means the documentary was almost entirely made by one person.

The Körttikökkä documentary has its premiere at Wanha Karhunmäki on 12 May 2018. The documentary will also be presented three times at Herättäjäjuhlat in Tampere. Moreover, 500 copies of a DVD will be made for sale at the shop at Wanha Karhunmäki.

In this thesis, I focus on the work process and the different stages of the documentary production. In the third chapter, I discuss documentaries as a form of a narrative, its different genres, and ethics. Chapter four is about the Körttikökkä documentary in general. In Chapters five, six, seven and eight I discuss the different stages of production of the Körttikökkä documentary, from the production and artistic points of view. In Chapter nine, I make my own conclusions about the Körttikökkä production.

Keywords: documentary, word two, producer, script, pre-production, production, post-production, distribution, film

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä.....	2
Thesis abstract.....	3
SISÄLTÖ.....	4
1 JOHDANTO.....	6
2 WANHA KARHUNMÄKI.....	7
2.1 Historia.....	7
2.2 Herännäisyyden ja liiketoiminnan yhdistäminen.....	8
2.3 Talkootyön merkitys Wanhan Karhunmäen toiminnalle.....	8
2.4 Körttikökkä-dokumenttielokuva Wanhalle Karhumäelle.....	9
3 DOKUMENTTIELOKUVA KERRONNAN MUOTONA.....	10
3.1 Dokumenttielokuvan määrittelyä.....	10
3.2 Dokumenttielokuvan genrejä.....	11
3.3 Körttikökkä-dokumenttielokuva.....	11
4 KÖRTTIKÖKKÄ-DOKUMENTTIELOKUVAN ESITUOTANTO.....	13
4.1 Tuottajan rooli esituotannossa.....	13
4.2 Dokumentin käsikirjoittaminen.....	14
5 KÖRTTIKÖKKÄ-DOKUMENTTIELOKUVAN TUOTANTO.....	16
5.1 Tuottajan rooli tuotantovaiheessa.....	16
5.2 Dokumentin ohjaus.....	16
5.3 Dokumentin kuvaus.....	17
6 KÖRTTIKÖKKÄ-DOKUMENTTIELOKUVAN JÄLKITUOTANTO... ..	19
6.1 Tuottajan rooli jälkituotannossa.....	19
6.2 Dokumentin leikkaus.....	20
6.2.1 Äänileikkaus.....	21
6.2.2 Värikorjaus.....	22
6.3 Musiikkivalinnat.....	22
7 KÖRTTIKÖKKÄ-DOKUMENTTIELOKUVAN LEVITYS.....	24
7.1 Tuottajan rooli levitysvaiheessa.....	24
7.2 Ensi-ilta ja muut levityskanavat.....	24
8 JOHTOPÄÄTÖKSET.....	25

LÄHTEET	26
---------------	----

1 JOHDANTO

Körttikökkä-dokumenttielokuva on seurantadokumentti Lapualla sijaitsevan Wanhan Karhunmäen talkootyöstä. Dokumentissa seurataan maaliskuusta joulukuuhun 2017, eli yhdeksän kuukauden ajan talon elämää ja erilaisia talkoita. Dokumentti sisältää myös henkilöhaastatteluja, joiden avulla katsojalle kerrotaan talon historiasta ja yleisesti talkootyön merkityksestä yhteiskunnassa.

Wanhan Karhunmäen talkootoiminnasta ei ole tehty aiemmin dokumentaarista tallentointia, joten Körttikökkä on ensimmäinen laatuaan. Kesätyöni ja harjoitteluni kautta päätimme yhdessä toiminnanjohtaja Tiia Ylisen kanssa toteuttaa seurantadokumentin, joka sekä toimii Wanhan Karhunmäen ohjelmapalveluna että tallenteena tuleville sukupolville.

Körttikökkä-dokumenttielokuva on yhden naisen tuotanto, jossa vastasin pääosin yksin tuotannosta, ohjauksesta, käsikirjoittamisesta, kuvaamisesta ja leikkaamisesta. Tämä dokumentti on ollut eräänlainen testi siitä, pystynkö toteuttamaan dokumenttituotannon lähes itsenäisesti.

Tässä työssä kerron Körttikökkä-dokumenttielokuvan eri tuotantovaiheista ja siitä, kuinka dokumenttielokuvan tekoprosessi eteni suunnitteluvaiheesta jälkituotantoon ja valmiiksi tuotteeksi.

2 WANHA KARHUNMÄKI

2.1 Historia

Wanha Karhunmäki sijaitsee Etelä-Pohjanmaalla Lapuan kaupungissa. Simpsiön vuoren takana, lähellä Seinäjoen kuntarajaa sijaitseva vapaa-ajan keskus palvelee vuosittain noin 9000 asiakasta. Ympärivuotisesti toimivassa talossa työskentelee vakituisesti 3 henkilöä. Kesäsesongin aikana työntekijöitä on 5-6. Sesongin ollessa kiireisimmillään talossa vietetään erilaisia leirejä sekä perhejuhlia niin ilossa kuin surussakin. (Ylinen 2018.)

Talon toiminnasta vastaa Karhunmäki -säätiö yhdessä toiminnanjohtajan kanssa. Säätiön tarkoituksena on ylläpitää herännäisyysaatetta, eli körttiläisyyttä sekä matkailutoimintaa. (Wanha Karhunmäki, [viitattu 7.4.2018].)

1800-luvun alkupuolella syntyneen herännäisyysliikkeen perustajana voidaan pitää nilsiäläistä Paavo Ruotsalaista, joka yhdessä liikkeeseen liittyneiden pappien kanssa aloitti sen toiminnan. Lapualla aatetta ylläpiti pastori Niilo Kustaa Malmberg, jonka kuoleman jälkeen vuonna 1858 aate jäi maallikkosaarnaajien vastuulle. Tätä aikaa kutsutaan ukkojen ajaksi. (Karttunen 1974, 9.)

Kansanopistoate lähti liikkeelle 1850-luvun alkupuolella tanskalaisen N.F.S. Grundtvingin työn pohjalta. Suomeen ensimmäiset kansanopistot perustettiin 1890-luvulla. Samaan aikaan herännäishenkiset kävivät myös keskustelua kansanopiston perustamisesta. Helmikuun manifesti 1899 ja sortokausi kuitenkin keskeyttivät suunnitelmat. Olosuhteiden muututtua keskustelu kansanopistosta jatkui ja sen perustamiseen vaikuttivat erityisesti Lapuan kirkkoherra Wilhelm Malmivaara, ylistarolainen talonpoika Juho Malkamäki ja oululainen rehtori Mauno Rosendal. Vuonna 1912 oma herännäishenkinen opisto päätettiin perustaa Wanhaan Karhunmäkeen. Paikan valinnan ratkaisi Juho Malkamäen suuri lahjoitus, jolla Karhunmäen tila voitiin lunastaa. Karhunmäen Kristillinen opisto valmistui 1914 ja se vihittiin käyttöön 29.11.1914. Ensimmäiseksi johtajaksi valittiin Väinö Malmivaara. (Keisala 2013.)

Ennen opiston siirtymistä 1988 Lapuan keskustaan uusiin tiloihin, Karhunmäessä oli 74 vuoden aikana opiskellut yli 5500 nuorta. Opiskelu sisälsi teoria-aineita, käytännön taitoja sekä hengellistä opastusta. Läheskään kaikki opiskelijat eivät olleet herännäisyshenkisistä perheistä. Opisto toimii nykyään Lapuan keskustassa Seurakuntaopiston nimellä. (Keisala 2013.)

Vuonna 2002 muodostettiin Karhunmäki-säätiö, joka otti kiinteistön haltuunsa Herättäjähdistykseltä. Uudeksi nimeksi tuli Wanha Karhunmäki. Paikka toimii edelleen samalla nimellä. Tällä hetkellä toiminnanjohtajana on Tiia Ylinen. (Keisala 2013.)

2.2 Herännäisyyden ja liiketoiminnan yhdistäminen

Wanhan Karhunmäen vapaa-ajan keskuksen johdosta vastaa Karhunmäki -säätiö, jonka tarkoituksena on edistää herännäisyysaatetta ja matkailutoimintaa. Säätiöpohjaisen toiminnan ei ole tarkoitus tuottaa voittoa, mutta se mahdollistaa erilaisien apurahojen saamisen sekä kolehtien keräämisen Wanhan Karhunmäen hyväksi. (Ylinen 2017.)

Uskonnollisen aatteen ja liiketoiminnan yhdistäminen on haastavaa myös eettisesti. Herännäisyysaate ja maksavien asiakkaiden pyynnöt eivät aina kohtaa. Molempien asioiden kehittäminen vaatii henkilökunnalta välillä ponnisteluja parhaaseen lopputulokseen pääsemisen kannalta.

2.3 Talkootyön merkitys Wanhan Karhunmäen toiminnalle

Wanhan Karhunmäen toiminnan kannalta talkootyön merkitys on suuri. Ilman vapaaehtoisten panostusta talkootyöhön ei talon toiminta olisi kannattavaa. (Ylinen 2017.)

Vapaaehtoistyö eli Etelä-Pohjalaisittain kökkätyön juuret ovat syvällä Wanhan Karhunmäen toiminnassa. Monet talon talkoolaisista ovat tutustuneet toisiinsa opisto-aikoina, ja pitävät sen takia taloa tärkeänä paikkana, jonka tulevaisuuteen he haluavat vaikuttaa omalla vapaaehtoistyöllään. (Keisala 2017.)

Mies- ja naistoimikunnat ovat yhdessä talon henkilökunnan kanssa tiiviissä yhteistyössä erilaisten asioiden parissa. He suunnittelevat yhdessä eri talkoita mm. siivous- leivonta -ja rakennustalkoita. Suunnitelmia tehdään aina noin neljäksi kuukau- deksi etukäteen, jolloin toimikuntien henkilöillä on aikaa kerätä talkoisiin tarvittava määrä henkilöitä. (Ylinen 2017.)

2.4 Körttikökkä-dokumenttielokuva Wanhalle Karhumäelle

Wanha Karhunmäki on toiminut työpaikkanani kaksi kesää (2016 ja 2017) ja yhden harjoittelujakson ajan Seinäjoen ammattikorkeakoulusta vuonna 2017. Näiden työ- jaksojen aikana olen työskennellyt asiakaspalvelun lisäksi myös markkinointitehtä- vissä. Työtehtävien kautta tutustuin Wanhan Karhunmäen talkotoimintaan ja sen pitkään historiaan. Yhdessä toiminnanjohtaja Tiia Ylisen kanssa päätimme toteuttaa dokumentin, joka käsittelisi talon perinteikästä ja monipuolista talkotoimintaa. Mi- nua kiinnosti tutkia aihetta tarkemmin, joten siksi päädyin tekemään aiheesta doku- menttielokuvan. Valinta oli luonteva myös siksi, koska tunsin talon ja talkootyön te- kijät jo entuudestaan. Opinnäytetyöni tulee hyödyttämään sekä tilaajaa että tekijää. Körttikökkä-dokumenttielokuva tulee tuomaan näkyvyyttä Wanhalle Karhunmäelle ja omalle osaamiselleni.

3 DOKUMENTTIELOKUVA KERRONNAN MUOTONA

3.1 Dokumenttielokuvan määrittelyä

Ranskalaiset Louis Lumière (1864 - 1948) ja Georges Méliès (1831 - 1938) ovat pelkistetysti dokumenttielokuvan ja fiktiivisen elokuvan perustajat. Veljekset Louis ja Auguste Lumière kuvasivat 1800-luvun lopulla pieniä teoksia, jotka sisälsivät ensimmäistä kertaa valokuvantarkkaa liikkuvaa kuvaa. Méliès taas kehitti fiktiivistä elokuvaa ja sen kerrontaa. (von Bagh 2007, 16–17.)

Dokumenttielokuva on 1890-luvulta elokuvataiteen syntymästä lähtien ollut jatkuvassa muutoksessa. Se on kuitenkin aina käsitellyt ihmisiä tekemässä oikeita asioita oikean elämän parissa. Skotlantilainen sosiologi John Grierson (1898 - 1972) määritteli dokumenttielokuvan siten, että jos tekijä järjestelee tallennetusta todellisuudesta olevia palasia luovasti yhteen ja muodostaa niistä tarinallisen kokonaisuuden, on hän tehnyt dokumentin. (Rabiger 2015, 19.)

Aaltosen (2006, 32 – 34) mukaan dokumenttielokuvaa voidaan tarkastella myös vertaamalla sitä fiktioelokuvaan. Aluksi voi tuntua helpolta määritellä eroavaisuudet, mutta asia ei lopulta ole niin yksinkertainen. Dokumenttielokuva ei ole pelkästään todellisuuden esittämistä, eikä fiktioelokuva vain todellisuuden jäljittelyä. Näissä molemmissa elokuvakerronnan muodoissa on runsaasti yhtäläisyyksiä. Molemmissa kerrontatavoissa käytetään liikkuvaa kuvaa ja ääntä, eikä toista voisi olla ilman toista. Rajanveto dokumenttielokuvan ja fiktion välillä voi siis joskus olla erittäin hankalaa.

Fiktioksi luokiteltavassa elokuvassa voidaan kertoa myös tositapahtumiin perustuvaa tarinaa. Toisaalta dokumenttielokuvassa voi olla dramatisoituja ja näyteltyjä kohtauksia. Mielestäni näiden kahden eri kerronnan muodon erottaminen toisistaan on erittäin haastavaa, eikä yhtä oikeaa tulkintaa ole olemassa.

Mukadokumentti, englanniksi mock-dokumentary on dokumenttikerronnan keinoja käyttävä fiktio, josta esimerkkinä voi mainita amerikkalaisen kauhuelokuvan *The Blair Witch Project* vuodelta 1999. Tällaista tekniikkaa käyttämällä voidaan parhaimmillaan luoda taiteellisesti merkittäviä elokuvia. (von Bagh 2007, 10 – 11.)

Dokumenttielokuva voi olla myös animaatio. Tästä hyvänä esimerkkinä on Ari Folmanin dokumenttielokuva *Walz with Bashir* vuodelta 2008. Dokumentti kertoo Israelin ja palestiinalaisten välisistä konflikteista. (Saarijärvi 2017.)

3.2 Dokumenttielokuvan genrejä

Aaltosen (2006, 50–80) mukaan genrellä tarkoitetaan elokuvan eri lajityyppejä. Elokuvat luokitellaan kuuluviksi yhteen tai useampaan lajityyppiin, joita ovat esimerkiksi komedia, musikaali tai western. Dokumenttielokuva on oma genrensä elokuvan lajityyppien joukossa, mutta sen sisällä on myös genrejä. Näitä ovat esimerkiksi antropologinen eli kansantieteellinen dokumenttielokuva, historiallinen dokumenttielokuva sekä henkilökohtainen dokumenttielokuva. Aaltosen jaottelu perustuu siihen, millä tavoin tekijä lähestyy aihettaan.

Wanhan Karhunmäen talkoolaisuudesta kertova *Körttikökkä*-dokumenttielokuva voidaan mielestäni luokitella seurantadokumentiksi. Aaltosen (2017, 155) mukaan tällaisessa dokumentissa kuvataan henkilöä tai henkilöitä tietynlaisen ajanjakson aikana. Seurantadokumentin ajallinen kaari voi olla myös hyvin pitkä.

Omassa seurantadokumentissani ajanjakso on hieman alle vuosi, alkukeväästä kesän kautta talveen. Dokumenttini käsittelee myös jonkin verran paikan historiaa, joten se osittain täyttää myös historiallisen dokumentin määritelmän.

3.3 Körttikökkä-dokumenttielokuva

Körttikökkä-dokumenttielokuva on tilaustyö Wanhan Karhunmäen vapaa-ajan keskukselta. Sen tarkoituksena on kertoa katsojalle, miten pienen paikkakunnan yhteisön vahvasta talkoohengestä.

Dokumenttielokuvassa seurataan yhdeksän kuukauden ajan Wanhan Karhunmäen vapaa-ajan keskuksen talkotoimintaa. Samalla dokumentti pureutuu paikan yli 100 vuotiaaseen historiaan, jonka avulla katsojalle tuodaan julki Wanhan Karhunmäen pitkät perinteet talkootyön saralla.

Körttikökkä-dokumenttielokuvassa seurataan eri vuodenaikoina erilaisia talkoita mm. siivous, -leivonta- ja remonttitalkoita, joita kyseisessä paikassa tehdään paljon. Ilman näitä talkoita ja vapaaehtoisten apua Wanhan Karhunmäen toiminta ei olisi mahdollista siinä mittakaavassa, kuin se tällä hetkellä on. Talkootyö takaa vapaa-ajan keskuksen jatkuvan toiminnan ja mahdollisuuden sen kehittämiseen.

Dokumenttielokuva sisältää myös lavastettuja haastattelutilanteita, joissa haastateltavat kertovat historiasta, talon toiminnasta ja yleisesti talkootyön merkityksestä. Vaikka dokumenttielokuva kertoo pienen yhteisön toiminnasta, on siihen pyritty tuomaan mukaan yleisellä tasolla talkootyön merkitystä nykypäivän yhteiskunnassa. Tällä tavoin pyritään antamaan katsojalle mahdollisuus samaistua dokumenttielokuvaan, vaikka ei tuntisi paikkaa entuudestaan.

4 KÖRTTIKÖKKÄ-DOKUMENTTIELOKUVAN ESITUOTANTO

4.1 Tuottajan rooli esituotannossa

Resurssit elokuvalla hankkii yleensä tuottaja. Usein hän jää taka-alalle varsinaisen tuotantovaiheen ajaksi, sillä ohjaaja vastaa taiteellisista ratkaisuista. Toisaalta talousasioita ja taidetta ei voi erottaa toisistaan, koska kaiken lähtökohta on tuotannon sisältö. (Saksala 2015, 14.)

Tehokas tuottaja on sosiaalinen ja hyvin itseään ilmaiseva myyntihenkilö. Hän edustaa elokuvaa jo esituotantovaiheessa ja markkinoi sitä esimerkiksi dokumenttifestivaaleilla potentiaalisille ostajille. (Rabinger 2015, 427.)

Audiovisuaalisen alan tuotos on projekti, joka on yleensä kertaluontoinen. Sillä on määritetyt resurssit, tavoite ja organisaatio. Aikataulut ja budjetti ovat hankkeessa tärkeässä roolissa, sillä niiden avulla projektipäällikkö yhdessä tilaajan kanssa määrittelee työn laajuuden ja tavoitteet. (Saksala 2015, 169–170.)

Esituotanto on yksi elokuvatuotannon tärkeimmistä osa-alueista. Sen työstäminen on katsojalle näkymätöntä työtä, mutta ilman hyvin suunniteltua tuotantoa on vaikea saada lopputuloksesta hyvää. (Saarijärvi 2018.)

Saksalan (2015, 175) mukaan riskien hallinta on tärkeä osa-alue tuottajan työssä. Ennakolta suunniteltu riskianalyysi helpottaa tuottajan työtä projektin edetessä. Tuottajan tulee riskien minimoimiseksi myös huolehtia analyysin päivittämisestä projekti aikana. Odottamattoman tilanteen sattuessa selkeä viestintä työryhmän kanssa ja riskianalyysi auttavat tuottajaa selviytymään tilanteista mahdollisimman hyvin.

Esituotantovaiheessa tyypillisesti luodaan synopsis eli lyhyt kirjoitelma ideoidusta aiheesta, jonka tarkoituksena on myydä tuotos määritellylle taholle, tässä tapauksessa Wanhalle Karhunmäelle. Esituotantovaiheen alussa syksyllä 2017 kävimme toiminnanjohtaja Tiia Ylisen kanssa keskusteluja siitä millaisia painotuksia he dokumenttiin haluavat ja mitä sillä halutaan kertoa.

Synopsiksen ja yhteisten keskusteluiden jälkeen dokumentin toteutukseen tarvittiin ylimmän toimivan elimen, eli Karhunmäki -säätiön hallituksen, lupa dokumentin toteuttamiseen. Lupa dokumentin tuottamiseen myönnettiin 30.8.2018, jonka jälkeen päästiin suunnittelemaan dokumentin esituotantoa.

4.2 Dokumentin käsikirjoittaminen

Dokumenttielokuvan muoto syntyy viime kädessä vasta leikkausvaiheessa. Usein on pohdittu, voiko dokumenttielokuvaan tehdä lainkaan käsikirjoitusta, koska tekijä ei voi tietää, mitä tulee tapahtumaan. Dokumenttiin on kuitenkin mahdollista tehdä käsikirjoitus. Sen tyyli voi poiketa paljonkin perinteisestä käsikirjoituksesta. Jotkut kirjoittavat dokumenttielokuvaan hyvin yksityiskohtaisen käsikirjoituksen, toiset työsuunnitelman joka antaa suuntaviivoja työnkululle. Aaltonen (2017, 150.)

Seurantadokumenttiin voi myös tehdä käsikirjoituksen, vaikka kuvausten aikana tapahtuvia asioita ei voi ennakoida. Käsikirjoituksesta tehdään sellainen, että siitä käy ilmi, miltä valmiin dokumentin toivotaan näyttävän. Aaltonen (2017, 156) käsikirjoittaa seurantadokumenttiin kolmenlaisia kohtauksia:

- Varmasti tapahtuvat kohtaukset, kuten vuodenaikojen vaihtuminen.
- Todennäköisesti tapahtuvat kohtaukset.
- Mahdollisesti ja toivottavasti tapahtuvat kohtaukset

Dokumenttielokuvassani varmasti tapahtuvia kohtauksia olivat vuodenaikojen vaihtumisen lisäksi ennalta talkoopäivät ja henkilöhaastattelut. Todennäköisesti tapahtuvia kohtauksia olivat ylimääräiset talkoopäivät, joita ei ollut ennalta sovittu. Toivottavasti tapahtuviin lukeutui esimerkiksi kahden talkootyöntekijän väliset keskustelut, jotka sattumalta tallentuivat kameralle. Näiden keskusteluiden laatu oli yleensä humoristinen.

Körttikökkä-dokumenttielokuvaa ei käsikirjoitettu viralliseen käsikirjoitusmuotoon. Sen tarkoituksena oli seurata talkootyötä autenttisissa oloissa. Yksikään dokumenttielokuvassa esiintynyt talkootyötä esittelevä kohtaus ei ole etukäteen käsikirjoitettu. Kuvauksia on kuitenkin suunniteltu esimerkiksi kameravalintojen osalta.

Aaltonen (2017, 156) kertoo, että jokaisessa dokumentissa tulisi olla käsikirjotus, vaikka sen muoto ei olisi samanlainen kuin fiktiossa. Tällöin kyseessä on yleensä synopsis tai treatmentin mukainen kirjoitus, jonka tarkoituksena on sekä tuottajalle, että tilaajalle kertoa, millaisesta tuotoksesta on kyse.

Körttikökkä-dokumenttielokuvassa ei ollut perinteistä käsikirjoitusta, mutta yhdessä toimeksiantajan kanssa suunniteltiin, millaista dokumenttia olisi tarkoitus tehdä. Dokumentista rakennettiin sekä alustava synopsis eli lyhyt kirjoitelma aiheesta että treatment eli laajempi suunnitelma aiheesta, joiden avulla tuotantovaihetta oli helpompi aloittaa.

Dokumenttielokuvassa esiintyy myös haastatteluita, joiden avulla dokumenttia vietään eteenpäin. Kolme pidempää henkilöhaastattelua on suunniteltu ja osittain käsikirjoitettu, sillä esitetyt kysymykset rakennettiin etukäteen.

5 KÖRTTIKÖKKÄ-DOKUMENTTIELOKUVAN TUOTANTO

5.1 Tuottajan rooli tuotantovaiheessa

AV-tuotannoissa tuottajalta vaaditaan neuvottelutaitoja, organisointikykyä ja tiimin motivoimista. Tuottaja on työnjohtaja tuotannossa ja vastaa siitä, että tiimi antaa parhaan mahdollisen työpanoksen. Tuottajalla on myös vastuu siitä, että tiimin yhteishenki pysyy hyvänä. (Saksala 2015, 14.)

Tuotantovaiheessa tuottaja toimii yleensä taka-alalla ja antaa ohjaajalle työnjohtajan roolin. On siis tärkeää, että tuottaja pystyy luottamaan valitsemaansa ohjaajaan ja työryhmään. Tuottajan roolin määrittelemiseen vaikuttavat aina henkilöiden väliset suhteet. Joissain tapauksissa ohjaaja ja tuottaja toimivat hyvinkin läheisesti. Hyvä esimerkki tällaisesta toimivasta työparista on Jalmari Helander ja Petri Jokiranta. Jokirannan työtehtäviin on kuulunut osallistua voimakkaasti myös taiteelliseen työhön. Läheinen yhteistyö on tuottanut menestystä mm. elokuvissa *Rare Exports*, sekä *Big Game*. (Pohjoispää 2018.)

Dokumentin tuotantovaiheessa työ näkyi konkreettisesti myös tuotannon tilaajalle sekä elokuvassa esiintyville talkoolaisille. Tällöin viimeistään heille aukesi, millaista työtä kuvaaminen oli ja millaisia asioita siihen liittyi.

5.2 Dokumentin ohjaus

Dokumentin ohjaaja ei pysty pitämään kaikkia asioita hallinnassa sillä tavoin kuin fiktion ohjaaja. Ohjaaminen on enemmänkin vuorovaikutusta sen maailman kanssa jota kuvataan. Tilanteessa läsnä oleminen ja hyvä kontakti henkilöihin ovat keskeisessä asemassa. (Aaltonen 2006, 137.)

Ohjaajan on tärkeää luoda luottamuksellinen suhde kuvattaviin henkilöihin. Joskus heidän elämänsä seurataan pitkällä aikavälillä, joskus taas kyseessä on vain lyhytaikainen tapaaminen. Ohjaajan täytyy pystyä vakuuttamaan heidät siitä, että toiset ihmiset voivat saada jotakin merkityksellistä saadessaan dokumentin välityksellä osallistua heidän elämäänsä. (Rabiger 2015, 199.)

Körttikökkä-dokumenttielokuvassa talkootyön tekijöitä ei ohjattu ollenkaan, sillä haluttiin tuottaa mahdollisimman autenttinen dokumentti. Toimin itse kuvaustilanteissa kuvaajana ja ohjaajana. En siis ohjeistanut kuvissa esiintyviä henkilöitä, vaan pyysin heitä toimimaan aivan tavallisesti.

Henkilöhaastattelutilanteissa toimintaa ohjattiin, jolloin pyrittiin saamaan mahdollisimman hyvää ja tasaista kuvaa sekä laadukasta ääntä. Myös kuvauspaikat suunniteltiin etukäteen. Haastatteluissa esitetyt kysymykset suunniteltiin etukäteen ja niissä käsiteltiin aina tiettyä aihepiiriä. Tällä tavoin pyrittiin jaksottamaan dokumenttia.

Haastattelutilanteissa henkilöitä ohjeistettiin puhumaan selkeästi ja pysymään mahdollisimman liikkumatta, koska liikehdintä antaa hermostuneen kuvan kuvattavasta henkilöstä. Tällöin välttyttiin myös äänen kannalta turhista häiriöäänistä.

5.3 Dokumentin kuvaus

Dokumentin kuvauksien toteuttaminen ei välttämättä toteudu aina niin kuin on suunniteltu, sillä tilanteet vaihtelevat usein odottamattomalla tavalla. Dokumenttielokuvan kuvaaminen eroaa fiktion kuvaamisesta monella tavalla. Esimerkiksi fiktioelokuvassa ottoja voidaan ottaa uudelleen, mutta dokumenttielokuvaa tehdessä täytyy tilanne saada kuvattua yhdellä otolla onnistuneesti. Tämä tarkoittaa sitä, että kuvaajan ja kameraoperaattorin on oltava ajan tasalla koko ajan. (Pohjoispää 2018.)

Körttikökkä-dokumenttielokuvan talkookohtauksia kuvatessa kuvattiin samasta kuvauspaikasta sekä laajoja kuvia että tiiviitä otoksia. Näin leikkausvaiheeseen saatiin mahdollisimman erikokoisia kuvia. Kuvauksissa tuli olla tarkkana, sillä tilanteet vaihtuivat hyvin nopeasti.

Dokumenttielokuvaan kuvattiin myös ilmakuvaa eri vuodenaikoina. Lentokuvien tarkoituksena oli edesauttaa dokumentin kerronnan etenemistä ja siirtymistä kohtauksesta toiseen. Wanhan Karhunmäen piha-alueet ovat maalaisromanttisia, joten toimeksiantaja halusi näillä kuvilla lisätä myös paikan mainosarvoa.

Henkilöhaastattelujen kuvauksissa kuvauspaikat rakennettiin etukäteen. Nämä olivat ainoita kohtauksia, joissa tilanteet oli lavastettuja. Haastattelut kuvattiin kahdella kameralla, joista toisella kuvattiin laajempaa ja toisella tiiviimpää kuvaa.

Seurantadokumentin kuvaamisessa laitteiston valinnalla oli suurta merkitystä. Tilanteen muuttuivat usein ja nopeasti, jolloin myös kuvaajalta vaadittiin nopeita liikkeitä ja terävää ympäristön havainnointia. Kevyt kamera ja siihen liitettävä äänitallennin olivat Körttikökkä-dokumenttielokuvan tekovaiheessa hyvä ratkaisu. Kuvausliivit, joissa oli tuki kameraa varten, oli hyvä ratkaisu talkoolaisten toiminnan seuraamiseen. Tähän järjestelmään sai myös kätevästi kameran lisäksi kiinni äänitallentimen.

Saarijärven (2018) mukaan suojaviivan huomioiminen, sekä riittävän erilaisten kuvakokojen käyttö haastattelutilanteen kuvaamisessa tekevät leikkauksesta helpompaa. Ne myös tuovat kuvaan vaihtelevuutta ja vähentävät kuvituskuvaan tarvetta. Käytettävien kuvakokojen väliin tulisi jättää ainakin yksi kuvakoko, sekä kameroiden sijoittelussa tulisi ottaa huomioon haastateltavan katseen muodostama linja, eli suojaviiva.

6 KÖRTTIKÖKKÄ-DOKUMENTTIELOKUVAN JÄLKITUOTANTO

6.1 Tuottajan rooli jälkituotannossa

Jälkituotantovaihe jakautuu tuottajan osalta kahteen osaan. Suuremmissa tuotannoissa levityssopimukset on tehty jo ennen jälkituotantoa, joten tuottajan tehtävä on vastata pääasiallisesti levittäjän kanssa elokuvan markkinoinnista. Pienemmässä tuotannossa jälkituotantovaihe on tuottajan kannalta hieman työläämpi. Tuottaja pyrkii saamaan elokuvalle mahdollisimman paljon näkyvyyttä ja sen avulla saamaan sille mahdollisimman hyvät levityskanavat. Pienimmissä tuotannoissa tämä työllistää myös muuta työryhmää enemmän, koska ylimääräistä markkinointimateriaalia joudutaan tuottamaan ilman levittäjää. Kuitenkin molemmissa tapauksissa tuottajan työhön kuuluu myös valvoa jälkituotannon edistymistä, budjettia ja aikataulua. Ohjaaja keskittyy pääasiassa vastaamaan taiteellisesta näkökulmasta. (Pohjoispää 2018.)

Körttikökä-dokumenttielokuvan jälkituotantovaihe aloitettiin vasta tuotantovaiheen päätyttyä joulukuussa 2017. Valinta jälkituotantovaiheen ja leikkauksen aloituksesta vasta kuvausten päätyttyä oli etukäteen suunniteltu, sillä yhteistyössä toimeksiantajan kanssa päätettiin, milloin kuvattua materiaalia oli tarpeeksi kattavasti, koska kuvaustilanteita ei voinut suunnitella kovin pitkälle aikavälille.

Usein isoissa tuotannoissa jälkituotanto aloitetaan jo ensimmäisten kuvausten jälkeen. Se voi sisältää esimerkiksi raakaleikkauksen tekemistä, äänisuunnittelua ja erikoistehosteita. (Bordwell & Thompson 2013, 24.)

Körttikökä-dokumenttielokuvan jälkituotantovaiheen käynnistäminen vasta yli yhdeksän kuukautta kestäneiden kuvauksien jälkeen oli oman fyysisen ja henkisen jaksaminen kannalta hyvä valinta. Pieni tauko kuvauksien ja jälkituotantovaiheen välillä antoi uusia ajatuksia dokumentin leikkauksen suunnitteluun ja toteutukseen.

6.2 Dokumentin leikkaus

Cederströmin (2003, 104–105) mukaan leikkaus on käsikirjoittamisen viimeinen vaihe. Jotkut dokumentintekijät kirjoittavat käsikirjoituksen kokonaan uusiksi leikkausvaiheessa. Se helpottaa kokonaisuuden hahmottamista. Tämäkään käsikirjoitus ei usein ole vielä lopullinen.

Pienissä tuotannoissa ohjaaja usein on myös leikkaaja. Isommissa ja monimutkaisemmissa tuotannoissa on kuitenkin tärkeää, että ohjaaja saa avukseen toisen näkökulman. Leikkaaja voi usein tuoda esille luovia ratkaisuja, jotka parhaimmillaan yllättävät ohjaajan. (Rabiger 2015, 211.)

Usein leikkaamisessa korostetaan intuitiota, mutta se on kuitenkin loppujen lopuksi kurinalaista ja loogista työtä. Tekijä haluaa kuitenkin olla mahdollisimman avoin erilaisille ideoille. Intuitio onkin ihanne johon leikkaajat pyrkivät. (Aaltonen 2006, 156.)

Körttikökkä-dokumenttielokuvan leikkausvaiheen aloittamisessa täytyi olla järjestelmällinen. Dokumentin materiaalia kertyi yli yhdeksän kuukauden ajan, joten kansioiden selkeä nimeäminen ja jaottelu leikkauksen alkuvaiheessa oli tärkeää. Ilman selkeitä kansiorakenteita materiaalin etsimiseen projektikansiosta olisi mennyt paljon turhaa aikaa.

Ennen varsinaisen leikkauksen aloittamista kaikki kuvattu materiaali siirrettiin kahdelle ulkoiselle kovalevylle. Tämän varmuuskopioinnin ansiosta kuvattu aineisto olisi säilynyt, vaikka toinen ulkoinen kovalevy olisi tuhoutunut.

Rabigerin (2015, 221- 222) mukaan raakaleikkausvaihe on hyvä aloittaa haastatteluihin, mikäli elokuva tulee sisältämään monien eri henkilöiden näkökulmia. Tarinassa täytyy tapahtua myös kehitystä, joten haastatteluiden järjestyksellä on merkitystä lopputuloksen kannalta.

Dokumenttielokuvan raakaleikkaus aloitettiin myös henkilöhaastatteluiden leikkaamisella. Haastatteluiden leikkaaminen ja haastattelijan kysymysten poistaminen veivät paljon työtunteja. Haastatteluiden raakaleikkauksen jälkeen dokumentin muita kohtauksia oli helpompi asetella paikalleen, jolloin tarina alkoi saada muotoa.

Raakaleikkausvaiheessa jokainen haastattelu sekä talkookohtaukset leikattiin erillisille sekvensseille, jolloin lopullisen muodon rakentaminen helpottui. Lopullisen version rakentaminen oli oikeastaan valmiiksi leikattujen palojen asettamista kohdilleen.

Raakaleikkauksen valmistuttua dokumenttiin lisättiin kertojan ääni, jolla sidottiin kertonta lopulliseen muotoonsa. Kertojaäänien käsikirjoitus rakennettiin yhteistyössä tilaajan kanssa. Kertojan äänentempo haluttiin rauhalliseksi, sillä se sopi kuvan rytmiiin.

Dokumenttielokuvassa käytettiin kuvituskuvana myös historiallisia valokuvia Wanhon Karhunmäen sekä Herättäjä-Yhdistyksen arkistosta. Näiden avulla dokumenttielokuvan historiaosuutta saatiin elävöitettyä. Herättäjä-Yhdistys ja Wanha Karhunmäki olivat selvittäneet valokuvien käyttöoikeudet.

6.2.1 Äänileikkaus

Kivi (2012, 264) toteaa, että äänileikkauksessa on tarkoitus rakentaa sopivien äänten muodostamia ääniraitoja, jotka tukevat elokuvaa niin taiteellisesti kuin teknisestikin. Äänileikkaus tapahtuu teknisesti yleensä siten, että editoimalla irrotetaan valitut äänet, ja kohdistetaan ne paikoilleen leikkausohjelmaan. Tämän lisäksi ääneen voidaan liittää fade-toiminto, jonka avulla esimerkiksi äänen säätöjä voidaan muokata. Taiteellisesta näkökulmasta ääntä on tärkeä muokata, sillä se takaa elokuvan jatkuvuuden ja luo liitoskohdista mahdollisimman huomaamattomia.

Körttikökkä-dokumentissa äänileikkaus suoritettiin limittäin leikkauksen kanssa. Alkuvaiheessa henkilöhaastatteluihin synkronoitiin kameran kuva ja ääni ja Zoom –tallentimen äänityksellä otetut haastattelut. Tallentimella otetun äänen synkronointi on Adobe Premiere –ohjelmassa tehty helpoksi, sillä ohjelma osaa automaattisesti synkronoida videon ääniraidan ja tallentimen äänen. Kuitenkin klaffin käyttö on järkevää, sillä se helpottaa leikkaajan työtä.

Dokumentissa olleiden haastatteluiden lisäksi kuvattiin paljon erilaisia talkoita, joissa esiintyi työskentelyn lomassa käytyjen keskusteluiden lisäksi tilääntä. Näiden tilääntien asettaminen paikalleen niin, että leikkauksen jatkuvuus säilyy, vaati tarkkaa suunnittelua ja työstämistä.

Kiven (2012, 274) mukaan ääniskarvi ennen kuvan skarvia, eli J-cut periaatteella rakennettu äänisiirtymä, helpottaa siirtymien rakentamista. Tällainen äänisiirtymä edesauttaa ylläpitämään elokuvan dynamiikkaa ja rytmiä.

Körttikökkä-dokumenttielokuvassa käytettiin myös paljon äänisiirtymiä, jossa äänen siirryttiin ennen kuvaan siirtymistä. Talkootyön kuvauksista siirryttäessä haastattelutilanteisiin käytettiin usein J-cut -periaatetta, jolloin kerronta rytmitettiin siirtymään vaivattomasti seuraavaan kohtaukseen.

6.2.2 Värikorjaus

Körttikökkä-dokumenttielokuvassa käytetyt kamerat kuvasivat hyvin harmaata ja tasaista kuvaa. Proress 422 -koodekkia käyttävän Blackmagic Cinema Cameran ja Canon 70D -järjestelmäkameran Cinestyle- väriprofiililla pystyttiin tuottamaan hyvin saman sävyistä kuvaa. Jälkikäsittelevaiheessa kuvien pystyttiin rakentamaan samanlainen värimaailma.

Värikorjausvaiheessa dokumenttielokuvaan haluttiin luoda luonnollinen ja neutraali värimaailma. Siinä käsiteltiin kuvien kirkkautta ja tasoja, valkotasapainoa ja sävyjä. Lisäksi joitakin kuvia tarkennettiin (sharpen) ja mustavalkoisista arkistokuvista poistettiin kellastumia saturaatiota eli värikylläisyyttä vähentämällä.

6.3 Musiikkivalinnat

Kiven (2012, 275–276) mukaan musiikin sijoitusta kuvaan nähden tulee harkita tarkasti. Kun musiikki yhdistetään kuvaan, se yleistää kuvan sisältöä yleisesti käsiteltävälle tasolle. Jos kohtaukseen ei ole liitetty musiikkia, katsoja ei voi päätellä koh-

tauksen tunnelmaa. Kuva vastaavasti antaa konkretiaa musiikille, jolla voidaan visualisoida esimerkiksi hahmo. Tämän lisäksi musiikilla voidaan kuvailla esimerkiksi paikkaa, aikaa ja roolihahmojen ominaisuuksia.

Körttikökkä-dokumenttielokuvan musiikkivalinnat ovat neutraaleja ja kappaleet tukevat kerrontaa ja vievät sitä eteenpäin. Dokumenttielokuvassa käytetään neljää eri kappaletta, joista kolmen käyttöoikeus on ostettu Audio Junglesta. Yksi musiikkikappale oli Creative Commons- lisenssillä, jolloin oikeudet kattoivat kaikenlaisen käytön. Ensimmäinen kappale on sijoitettu dokumentin alkuun. Sen tarkoituksena yhdessä ilmakuviin ja kertojan äänen kanssa kertoa katsojalle, mistä dokumentissa on kyse. Kappale on duurissa sointuva ja sen rauhallinen tempo antaa katsojalle mahdollisuuden nauttia ilmakuviista ja kerronnasta.

Toinen musiikkikappale on sijoitettu dokumentin käännekohtaan, jossa esitellään Wanhan Karhunmäen talkootyön ongelmia nykyhetkessä ja tulevaisuudessa. Molli-soinnuissa soiva kappale antaa tilanteeseen lisää korostusta, jotta ongelma saadaan hyvin esille. Kaksi viimeistä musiikkikappaletta on sijoitettu Körttikökkä-dokumenttielokuvan loppuun. Kappaleiden tarkoituksena on sitoa dokumentin loppua yhtenäiseksi.

Musiikkivalinnoilla ei ollut niin suurta merkitystä tässä dokumentissa kuin esimerkiksi fiktiivisessä elokuvassa. Kuitenkin ilman musiikkia on mahdotonta nitoa yhteen kerrontaa ja erilaisia kohtauksia.

7 KÖRTTIKÖKKÄ-DOKUMENTTIELOKUVAN LEVITYS

7.1 Tuottajan rooli levitysvaiheessa

Ilman levitystä ja siihen vaadittavaa työtä yksikään elokuva ei löytäisi katsojia. Levitys on siis yksi tärkeimmistä osa-alueista, mikäli tuotos halutaan katsojien tietoisuuteen. Tuottajan työ levityksen parissa on yleensä alkanut jo esituotantovaiheen aikana. Elokuvan tuotantoa voidaan rahoittaa levityksestä saatavilla ennakkomaksuilla, joilla esimerkiksi voidaan kattaa kuvauksista tulevia kuluja. (Pohjoispää 2018.)

Tänä päivänä levitys ei tarkoita vain elokuvateatteri- tai televisiolevitystä vaan erilaiset ostopalvelut ovat suosituimpia kuin koskaan. Esimerkiksi Video on Demand -levitys on vaivaton tapa saada pienemmän budjetin tuotantoja katsojien tietoisuuteen. Levityksestä ei aiheudu dvd- painatuksesta johtuvia kustannuksia, vaan tuotantoyhtiö saa vaivattomasti tuotoksen jakeluun, ilman omaa riskisijoitusta. (Saarijärvi 2018.)

7.2 Ensi-ilta ja muut levityskanavat

Körttikökä-dokumenttielokuvan ensiesitys on 12.5.2018 Wanhassa Karhunmäessä. Herännäisyysperinnettä kunnioittaen ensi-ilta kantaa nimeä dokumenttiseurarat.

Dokumenttielokuva sai myös yhteistyössä Wanhan Karhunmäen ja Herättäjäyhdistyksen kanssa näytöspaikat heinäkuussa Tampereella järjestettäviltä Herättäjäjuhliilta. Tämän lisäksi siitä painatetaan 500 kappaleen erä myyntiin Wanhan Karhunmäen myymälään.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Seinäjoen ammattikorkeakoulun kulttuurituotannon linjalla ei opetettu erikseen dokumentin tekoa, vaan kurssit pohjautuivat yleiseen mediatuotannon opetukseen. Tästä syystä halusin kokeilla opinnäytetyönäni dokumenttielokuvan tekemistä, sillä siinä on hyvin paljon yhtäläisyyksiä mainostuotantojen ja fiktion kanssa.

Dokumenttiprojekti antoi minulle paljon uutta tietoa siitä, miten suunnitelmallinen tuottajan täytyy olla projektissa, jonka kokonaiskesto on yli vuoden. Kuvauksien aikana sain myös paljon käytännön oppia siitä, miten dokumentin kuvaustilanteessa tulee kameran kanssa liikkua ja miten saan mahdollisimman hyvälaatuista kuvaa ja ääntä. Leikkausvaihe paljasti minulle sen, että dokumenttielokuva todella saa lopullisen muotonsa vasta silloin.

Körttikökkä-dokumenttielokuva on hyvä työnäyte itselleni ja laadukas tuote Wanhan Karhunmäen käyttöön. Se antaa myös valmiuksia lähteä tekemään jatkossa vastaavia ja suurempia projekteja. Paikallishistoria kiinnostaa ihmisiä ja uskon että tämän tyyppisille dokumenteille löytyy katsojia laajemminkin kuin pelkästään oman vaikutusalueensa ihmisistä.

LÄHTEET

- Aaltonen, J. 2017. Käsikirjoittajan työkalut: Audiovisuaalisen käsikirjoituksen tekijän opas. 3. p. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Aaltonen, J. 2006. Todellisuuden vangit vapauden valtakunnassa: Dokumenttielokuva ja sen tekoprosessi. Helsinki: Like kustannus oy.
- von Bagh, P. 2007. Vuosisadan tarina: Dokumenttielokuvan historia. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Teos.
- Bordwell, D. & Thompson, K. 2013. Film Art an introduction. 10. uud. p. New York: The McGraw-Hill Companies.
- Cederström, K. 2003. Hetken ja sattuman kirjoitusta. Teoksessa: E. Hirvonen (toim.) Käsikirjoittaminen. Helsinki: Art House oy. 95–108.
- Karttunen, M.O. 1974. Karhunmäki: Vanhin herännäisopisto. Lapua: Herättäjä-Yhdistys.
- Keisala, H. 2017. Karhunmäki-säätiön puheenjohtaja. Wanha Karhunmäki. Haastattelu 20.3.2017.
- Keisala, H. 2013. Wanha Karhunmäen historia. Karhunmäki-säätiö. Muistio. Julkaisematon.
- Kivi, E. 2012. Kuinka kuvat puhuvat: elokuvaäänen pidempi oppimäärä. Helsinki: Books on Demand GmbH.
- Pohjoispää, P. 2018. Yrittäjä. Oranssimedia. Puhelinkeskustelu. 7.4.2018.
- Rabiger, M. 2015. Directing the Documentary. 6. uud.p. Massachusetts: Focal Press.
- Saksala, E. 2015. Tuottajan käsikirja. Helsinki: Like kustannus oy.
- Saarijärvi, T. 2018. Yrittäjä. Islandlake Films. Haastattelu. 30.3.2018.
- Ylinen, T. 16.3.2018. Kysymyksiä opinnäytetyön kirjalliseen osuuteen. [Henkilökohtainen sähköpostiviesti]. Vastaanottaja: Maija-Liisa Laitila. [Viitattu. 7.4.2018].
- Ylinen, T. 2017. Toiminnanjohtaja. Wanha Karhunmäki. Haastattelu 13.11.2017.

Wanha Karhunmäki. Ei päiväystä. Karhunmäki-säätiö. [Verkkosivu]. [Viitattu 7.4.2018]. Saatavana: http://www.wanhakarhunmaki.fi/talon_tarina/karhunmaki_saatio.html

